Dana-Luminița Teleoacă

VERBELE PSIHOLOGICE ÎN LIMBA ROMÂNĂ: REPERE ALE UNEI DESCRIERI SINTACTICO-SEMANTICO-PRAGMATICE DIN PERSPECTIVA GRAMATICII COGNITIVE*

1. PRECIZĂRI PRELIMINARE

Comunicarea de astăzi este rodul unora dintre preocupările noastre în cadrul sarcinii ce ne-a revenit la tema de plan coordonată de dr. Ana-Maria Barbu, şi anume *Structuri argumentale verbale în română şi în celelalte limbi romanice*, o lucrare – aşa cum reiese şi din titlul enunțat – care are în centru abordarea verbului (a structurilor argumentale) de pe pozițiile gramaticii cognitiv-funcționale. În acest context, ne-am ocupat de verbele psihologice, deocamdată cu limitare la limba română. Eforturile noastre s-au concretizat până în prezent în mai multe contribuții: două prezentări în cadrul Atelierului de Lingvistică al Institutului „Iorgu Iordan – Al. Rosetti" (în lunile mai şi iunie 2013), o comunicare ținută la conferința internațională *Globalisation, Intercultural Dialogue and National Identity*, desfăşurată la sfârşitul lunii mai, anul curent, la Târgu Mureş (v. Teleoacă 2014a) şi, de asemenea, un studiu elaborat şi tradus în limba franceză, predat de curând la *Revue roumaine de linguistique* (v. Teleoacă, *Les verbes psychol*.).

Comunicarea este structurată în două părți. Prima parte este consacrată unor aspecte teoretice vizând descrierea verbului (în speță, a verbului psihologic) din perspectiva gramaticii cognitive; mai exact, aici am avut în vedere: verbul psihologic în calitate de codificator al unei „cauzalități afective", caracterul prototipic *vs* non-prototipic al clasei verbelor psihologice, respectiv o posibilă subcategorizare a proceselor şi verbelor afective. Toate aceste aspecte îşi dovedesc, în ultimă instanță, utilitatea în contextul studierii cadrului actanțial, dar şi adjuncțial specific verbelor circumscrise câmpului psihologic. Cea de a doua parte este una aplicată; aceasta reprezintă mai exact o cercetare care – plecând de la subclasa verbelor *de mirare* din româna actuală – îşi propune să evidențieze felul şi gradul în care *semantica unui anume predicat* (în speță, psihologic) se răsfrânge asupra unui *cadru adjuncțial*, relevant, pe de o parte, pentru modificatorii graduali (în speță, *puțin* vs *mult*), respectiv pentru modificatorii de polaritate (în speță, pozitiv *vs* negativ *vs* neutru), pe de altă parte. Rămâne ca cercetări ulterioare să aprofundeze şi alte probleme, cum sunt: a) structura semantică şi morfosintactică a predicatului psihologic şi relevanța acestor structuri în plan argumental, b) transformarea de nominalizare şi consecințele sale la nivel argumental sau c) productivitatea lexicală a clasei verbelor psihologice.

* Studiul de față reproduce textul unei conferințe prezentate de noi la Academia Română, pe data de 20 noiembrie 2014.

BDD-A24764 © 2015 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 12:59:28 UTC)

Înainte de a trece la prezentarea propriu-zisă, mai precizăm că baza de date valorificată ne-a fost furnizată în principal de *Dicționarul sintactic argumental* / DSA, dar şi de alte surse lexicografice, precum: DEX*online*, NODEX*online*, DN, MDN sau DCR II. Am dispus, de asemenea, în mod constant, de datele oferite de internet, cu relevanță îndeosebi pentru modul *concret* în care verbul (psihologic) este utilizat de către vorbitorul actual al limbii române. Acest tip de demers – impus de o realitate incontestabilă, anume evoluția continuă a unei limbi, aspect ce implică imposibilitatea ca sursele lexicografice să țină întotdeauna pasul cu inovațiile de ultimă oră – ne-a permis, de pildă, formularea unor considerații vizând anumite *tendințe* existente în româna actuală, unele dintre acestea susceptibile de a se impune în sistem. În acelaşi context, al limitelor unor informații lexicografice, am apelat uneori şi la propria intuiție lingvistică, la o anume introspecție, valorificată ca mijloc de investigație, ce poate facilita o cunoaştere oarecum interiorizată a fenomenelor lingvistice.

2. ABORDAREA COGNITIVĂ

În conformitate cu principiile unui demers funcțional-cognitiv[1], limba reprezintă un instrument de interacțiune socială, iar nu un simplu intermediar pus în slujba înțelegerii şi a descrierii realității (ca în modelul tradițional), şi nici un sistem autonom (ca în modelul formal). Deşi unitățile materiale ale limbii sunt în general cele recunoscute de gramatica tradițională (cuvântul, propoziția şi fraza), acestea nu posedă o singură dimensiune. Astfel, *gramatica funcțională ia în considerare trei dimensiuni ale expresiei lingvistice*: dimensiunea *semantică*, dimensiunea *sintactică* şi dimensiunea *pragmatică* (Manea 2001: 7). În acest cadru teoretic, unitatea materială fundamentală a limbii nu este cuvântul, ci propoziția, care este definită prin existența *predicației*, mai exact a cuplului alcătuit din verb şi *cadrul actanțial* (acea *structură* sau *configurație argumentală*) al celui dintâi (Id., *ibid*., 7 sq.). Tocmai existența predicației conferă propoziției statutul de unitate fundamentală, deoarece prin predicație propoziția poartă întreaga informație pe care un anumit vorbitor intenționează să o transmită altui vorbitor, într-un context determinat. Prin urmare, *o descriere a fenomenelor limbii din perspectivă funcțională* va presupune luarea în considerare a propoziției ca unitate fundamentală a limbii, respectiv a predicației ca indice definitoriu pentru propoziție.

3. DEFINIREA *VERBULUI* DIN PERSPECTIVA GRAMATICII COGNITIV-FUNCȚIONALE

În terminologia proprie unei abordări din perspectiva gramaticii cognitive, se consideră că verbul codifică *stări de fapt*, în timp ce substantivul codifică *entități,*

[1] V., în acest sens, Langacker (1987, 2008), Lakoff (1987), Croft (1991, 2012), Taoka (2000), Talmy (2000), Croft şi Cruse (2004) şi alții.

BDD-A24764 © 2015 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 12:59:28 UTC)

ambele „modele cognitive idealizate ale categoriilor referențiale de eveniment şi, respectiv, de obiect" (Manea 2001: 10 sq.). Dincolo de definirea verbului drept expresie lingvistică ce codifică *stări de fapt*, specialiştii în domeniu au insistat îndeosebi pe descrierea acestei clase în calitate de *structură cauzală,* aspect ce implică derularea analizei în termenii *transmiterii de forță de la un obiect la altul* (Davidson 1969: 145; Montaner 2004: 403). *Cauzalitatea ca transmitere de forță* presupune, la rândul ei, doi participanți la eveniment, al căror statut poate fi stabilit în funcție de ordonarea lor pe direcția transmiterii forței: primul element este *inițiatorul* unui eveniment sau *sursa* acestuia (*agentul, cauza*, *stimulus-ul*), în timp ce al doilea reprezintă *punctul final* (*endpoint-ul*). Relevanța acestui raport aspectual (de tip *cauzal*) transpare în contextul unei analize mai complexe, mai exact prin prezentarea sa în relație cu o serie de parametri, considerați esențiali în descrierea semanticii interne a predicației: [control], [dinamic] şi [schimbare] (v., de pildă, Croft 1991: 160 sq.). În funcție de prezența sau absența acestor parametri, predicațiile codifică trei tipuri aspectuale: proces *cauzativ* (toți cei trei parametri sunt marcați pozitiv), proces *eventiv* sau *incoativ* (implică dinamicul şi schimbarea) şi *stare* (toți cei trei parametri sunt marcați negativ). Aspectul (*cauzalitatea*) se cuvine a fi reținut pentru relevanța pe care o prezintă în contextul delimitării între evenimente *prototipice* vs *neprototipice.*

3.1. CONCEPTUL DE „VERB PSIHOLOGIC"

3.1.1. Verb psihologic – verb afectiv – verb experiențial. Cauzalitate afectivă *vs* cauzalitate non-afectivă

Despre o codificare particulară a *stărilor de fapt* se poate vorbi în cazul categoriei verbelor *psihologice*, cunoscute în literatura de specialitate şi ca verbe *afective* şi discutate adesea în mod prioritar în relație cu statutul lor de verbe „neprototipice". Aceste verbe se subordonează noțional categoriei mai largi a verbelor *experiențiale*, alături de verbele *de cunoaştere* (*epistemologice*) şi de cele *de percepție*. Referindu-se la acest aspect, Manea (2001: 11) – în conformitate cu punctul de vedere asumat de William Croft (1991: 32, 79) – consideră că toate cele trei subcategorii de verbe ar codifica aşa-numita *cauzalitate afectivă*, definită în lucrările de specialitate prin opoziție cu alte trei tipuri de *cauzalitate non-afectivă*: a) *cauzalitatea fizică*; b) *cauzalitatea voliționlă* şi c) *cauzalitatea inductivă*.

3.1.2. Verbele psihologice – predicate prototipice sau neprototipice?

Interpretarea verbelor *psihologice* ca fiind verbe *neprototipice* s-a putut face în condițiile în care această clasă *nu participă sau participă într-o măsură semnificativ mai mică la o serie de proprietăți comune „marelui ansamblu" verbal*. De altfel, se consideră că verbele experiențiale (în special, cele psihologice) reprezintă „instanțe marginale" ale categoriei lingvistice a verbului românesc, fapt cu repercusiuni asupra procesului de inventariere a acestora (Manea 2001: 19).

BDD-A24764 © 2015 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 12:59:28 UTC)

Această dispunere marginală are consecințe asupra comportamentului gramatical al unităților verbale psihologice, precum şi *asupra modalităților de codificare sintactică a argumentelor în cadrul predicației nucleare* (Id., *ibid.*). Chiar şi în atari circumstanțe, considerăm că nu putem vorbi despre o excludere absolută a trăsăturilor prototipice pentru această clasă de verbe.

O trăsătură relevantă în sensul stabilirii raportului dintre prototipic *vs* non-prototipic, în cazul diferitelor subclase verbale, este *cauzalitatea*. Această proprietate a putut fi luată drept reper fundamental pentru identificarea raportului respectiv, având în vedere faptul că ea reprezintă „... cel mai 'firesc' model cognitiv idealizat al unui eveniment" (Manea 2001: 12). Cu alte cuvinte, *cauzalitatea* ține oarecum de natura intimă, intrinsecă, imanentă a verbului, în calitate de clasă mofologică distinctă ființând, de pildă, prin opoziție cu clasa morfologică nominală, în speță cu cea a substantivului[2]. În lucrările de specialitate, luându-se ca punct de reper *corespondența stabilită între prototipic şi cauzativ*, se consideră că verbele experiențiale, din categoria cărora fac parte şi verbele psihologice, ar fi cele mai îndepărtate de prototip[3]. Mai exact, din perspectiva modelului cognitiv-funcțional, *structura evenimentului* ***prototipic*** *este de tip* ***cauzal***, verbele experiențiale satisfăcând în gradul cel mai mic o astfel de structură. Observația îşi dovedeşte relevanța în contextul în care, în acelaşi tip de cercetări, se recunoaşte că *nu toate evenimentele sunt de natură cauzală*, categoria referențială *eveniment* prezentând şi instanțe *neprototipice*, care se pot concretiza, de pildă, ca o relație spațială sau ca o relație între un posesor şi un obiect posedat. Un tip special de relație 'posesor – obiect posedat' se stabileşte în câmpul psihologic, în cazul *verbelor de stare*, ce pot fi considerate verbele psihologice *prin excelență neprototipice*, acestea neimplicând cauzativul (în consecință, foarte adesea, nici rezultativul). Astfel, în contexte, precum:

a) *Radu o iubeşte* ***pe Maria*** sau
b) *Ioana îşi sfidează* ***adversara***,

cel de al doilea argument al verbului ((*pe*) *Maria*, respectiv *adversara*) este definit, în concordanță cu punctul de vedere cognitivist, drept *țintă*, iar nu *stimulus*. Observațiile formulate par a susține necesitatea realizării unei disocieri între *subclase verbale* (*psihologice*) *prezentând grade diferite de manifestare a trăsăturilor prototipice.* În această ordine de idei, verbele psihologice cele mai apropiate de prototip ar putea fi considerate cele *cauzative*, asociate adesea cu rezultativul, la antipod situându-se – cum spuneam – verbele de stare. Cu toate acestea, nici chiar în cazul subclasei cauzativelor nu sunt îndeplinite întotdeauna toate cele trei condiții recunoscute în studiile de specialitate pentru a se admite un proces cauzativ propriu-zis, mai exact *un proces cauzativ definit într-o accepție restrânsă*, prin marcarea pozitivă a tuturor celor trei parametri[4]. Astfel, verbele psihologice sunt, prin natura

[2] Un punct de vedere similar apare la Hopper şi Thompson (1984).

[3] Cf. Manea (2001: 64). V., în acelaşi sens, şi Bossong (1997) sau Perrin (2008).

[4] O accepție mai largă a conceptului de 'cauzativ' ar implica ignorarea parametrului [+ control], dar nu şi excluderea stimulus-ului; o astfel de perspectivă ar spori fără îndoială şansele verbelor psihologice – prin excelență vehicule ale unor experimentări spontane – de a fi considerate prototipice.

BDD-A24764 © 2015 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 12:59:28 UTC)

lor, *predicate ce implică evenimente cu caracter eminamente spontan*, ceea ce înseamnă că parametrul [+ control] nu este o caracteristică definitorie a predicatelor psihologice, deşi acesta se poate actualiza contextual. Acest parametru trebuie văzut într-o dublă perspectivă: din punctul de vedere al subiectului / obiectului direct experimentator (prin definiție, instanța care nu deține controlul asupra unui eveniment afectiv), respectiv de pe pozițiile stimulus-ului. Acesta din urmă poate deține sau nu controlul, cu alte cuvinte el poate fi responsabil în mod conştient (intenționat) sau inconştient (non-intenționat) de o anumită stare afectivă împărtăşită de experimentator. De pildă, în enunțul ***Ion*** *o iubeşte / urăşte pe Maria*, predicatul *a iubi* stă sub semnul spontanului, deci al unui eveniment psihic ce nu poate fi controlat, în consecință, subiectul neputându-şi reprima sau genera... „singur" această stare afectivă. Pe de altă parte, enunțul ***Ion*** *o înfricoşează pe* ***Maria***, poate fi citit atât ca „Ion o înfricoşează pe Maria... *fără să vrea*", cât şi ca „Ion o înfricoşează *intenționat* pe Maria = Ion *face tot posibilul* să...". Cu alte cuvinte, stimulus-ul poate fi interpretat, în funcție de context, atât ca subiect agentiv (în terminologia lui Dowty (1989), subiectul voluntar), cât şi ca subiect non-agentiv. *Agentivitatea* implică deținerea *controlului* asupra exercitării unei anumite acțiuni (psihologice), însă aceasta se limitează exclusiv la stimulus, nevizând şi experimentatorul, care trăieşte mai degrabă... „necontrolat" un anume sentiment.

Un alt element luat în discuție atunci când se vorbeşte despre caracterul prototipic, este aşa-numitul *satelit viteză* (v., de pildă, Manea 2001: 80). Acest „satelit" apare în cazul verbelor psihologice cauzative care, aspectual, se definesc prin trăsătura [+ proces], cf. *a amuza, a angoasa, a bucura, a plictisi, a supăra* etc., dar şi în cazul verbelor psihologice eventive: *Maria s-a supărat / s-a descurajat* etc. ***repede / rapid***. Aşa cum remarcă şi Manea (2001: 60 sqq.)[5], asocierea modificatorului *repede / rapid* etc. cu verbele psihologice de stare generează enunțuri care nu pot fi validate:

a) **Ion o* ***iubeşte / urăşte / doreşte/ invidiază / regretă*** etc. ***rapid*** *pe Maria*;
b) **Lui Ion* ***îi place / îi prieşte repede***;
c) **Lui Ion* ***îi este dor / frică / milă... repede***.

Autoarea citată nu face însă nicio precizare despre o astfel de posibilitate asociativă într-un cadru discursiv specific, anume în cadrul narativ, context în care verbul este conjugat în special la unul dintre timpurile trecute ale indicativului, perfectul simplu sau perfectul compus. În astfel de situații, perspectiva narativă „procesualizează" oarecum starea (văzută astfel ca derulându-se şi cristalizându-se în timp), aspect reflectat inclusiv la nivelul semnificației verbului psihologic, decodabil în atari circumstanțe prin apelul la perifraza „a ajunge în situația de a...". De pildă, enunțul *Ion a iubit-o / urât-o / a regretat-o / o iubi/ o urî / o regretă repede pe Maria* se decodează prin „Ion ***a ajuns / ajunse*** *să o iubească /...* repede" (= „în scurt timp") pe Maria". Acest tip *sui-generis* de „procesualizare" explică în ultimă instanță posibilitatea asocierii cu satelitul viteză *repede / rapid* „în scurt timp".

[5] V., în acelaşi sens, şi Dik (1989).

BDD-A24764 © 2015 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 12:59:28 UTC)

În concluzie, putem spune că verbele psihologice sunt *predicate moderat prototipice*, având în vedere trei aspecte mai importante:

- caracterul *eminamente spontan* al experimentelor interioare lexicalizate prin verbele psihologice (ceea ce nu exclude însă la modul absolut posibilitatea de exercitare a controlului unui stimulus asupra declanşării unei anumite trăiri afective);
- situaţia întru totul particulară a verbelor psihologice *de stare*, a căror structură evenimenţială nu este propriu-zis una de tip cauzativ, *stimulus-ului* corespunzându-i în realitate *ţinta*;
- imposibilitatea propriu-zisă a verbelor *de stare* de a se asocia cu satelitul [+ viteză].

3.1.3. Afectivitate – limbaj – cogniţie. O subcategorizare a proceselor afective / verbelor psihologice

Diferenţierea ***proceselor afective*** – discutate, de regulă, în literatura de specialitate[6] prin semnalarea mai multor categorii afective, în speţă, *dispoziţiile afective, afectele, emoţiile, sentimentele* şi *pasiunile* – impune necesitatea unor disocieri similare inclusiv la nivelul instrumentelor *lingvistice* valorificate pentru redarea unui proces afectiv sau a altuia.

Dispoziţiile afective denumesc stări afective generalizate, difuze, cu o intensitate variabilă care se manifestă referitor la momentul prezent. În acest context, *tristeţea, melancolia, bucuria* ş.a. pot fi definite ca *entităţi-dispoziţii afective*, lor corespunzându-le *stări de fapt* exprimate prin unităţi verbale aparţinând sau nu aceleiaşi familii lexicale: *a* (*se*) *întrista, a* (*se*) *melancoliza, a* (*se*) *încânta* etc. Verbele enumerate *nu* sunt însă verbe de dispoziţie... *intrinsece*, ci această categorie afectivă se actualizează, mai degrabă, *contextual*. Astfel, dacă în enunţul *Vremea posomorâtă de astăzi o* ***melancolizează*** *pe Maria* verbul respectiv redă anumite dispoziţii afective, în alte situaţii, predominantă este o altă coordonată, de pildă, cea temperamental-caracterologică: *Vremea posomorâtă o* ***melancolizează*** [subînţelegem, *în general*] *pe Maria* ↔ *Maria are predispoziţia de a deveni melancolică* ***ori de câte ori*** *vremea este posomorâtă.* Distingem, prin urmare între o *dispoziţie afectivă a prezentului*, respectiv o *dispoziţie naturală, înnăscută / o predispoziţie,* care nu mai reflectă o stare afectivă sau în niciun caz o stare afectivă... pură, ci una mixtă, afectiv-caracterologică, ce are atributul constanţei.

Diferenţierile se impun a fi realizate uneori chiar în limitele câmpului conceptual psihologic. În acest sens, în propoziţia *Maria l-****a încântat*** *dintotdeauna pe Radu*, verbul *a încânta* „a fascina, a vrăji” exprimă un *sentiment* (poate chiar o *pasiune*) (iar nu o... simplă *dispoziţie afectivă*), în timp ce enunţul *Privirea ei îl* ***încântă*** se impune a fi decodat foarte probabil în aria *afectelor* propriu-zise, având în vedere experimentarea de scurtă durată. Alte seme distinctive aduse în

[6] V., de pildă, Pavelcu (1969: 123 sq.), Lupşa şi Bratu (2005: 99 sqq.) sau Stoica (2012: 45, 60 şi *passim*).

BDD-A24764 © 2015 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 12:59:28 UTC)

discuție, în contextul definirii *afectelor*, vizează caracterul impetuos al trăirilor respective, însoțite adesea de manifestări mimico-gestuale bogate şi care scapă, de regulă, de sub controlul conştientului. Acestea sunt considerate a fi rezultatul comportamentului instinctiv, greu de controlat, în consecință fiind foarte puțin influențabile cultural[7]. Perfectul simplu – ca timp prin excelență al „momentanului" – pare a fi timpul cel mai adecvat în actualizarea unor asemenea procese afective, deşi afectele îşi pot găsi materializarea inclusiv în enunțuri puse sub semnul altor timpuri gramaticale ale indicativului. Paradoxal, doar la o primă vedere însă, verbe prin excelență de emoție / sentiment / pasiune ajung să exprime, contextual, *afectul*: *În acea clipă o iubi / urî / disprețui cu toată ființa lui*...

Ca reacții relativ complexe, *emoțiile* au o intensitate variabilă şi o durata scurtă. Dacă manifestarea *afectelor* este însoțită de o serie de reacții mimico-gestuale, *manifestarea emoțiilor se asociază în primul rând cu modificari fiziologice* (accelerarea bătăilor inimii, înroşirea obrajilor, râs, plâns); nu sunt excluse nici reacțiile comportamentale, manifestate prin expresivitate.

A simți [+ psihologic] este prototip al subcategoriei verbelor de *sentiment*, acele unități lexico-gramaticale care exprimă trăiri afective complexe, de lungă durată, stabile, dar cu intensitate moderată. De fapt, *sentimentele* se nasc din emoții, sunt *emoții repetate*, care rezistă la factori perturbatori şi devin stabile şi persistente în timp – determină atitudini afective față de obiecte, evenimente, valori, persoane. Cu alte cuvinte, *sentimentele se particularizează în raport cu emoțiile prin stabilitatea în timp.* Se vorbeşte despre *sentimente intelectuale* (curiozitatea, surpriza, mirarea şi uimirea, îndoiala, convingerea etc.), *morale* (prietenia, patriotismul, cinstea etc.), *estetice* (admirația, extazul care apar datorită perceperii frumosului)[8].

Semul distinctiv al *pasiunilor,* raportat la *sentimente*, este dat de caracterul deosebit de intens al acestora, altfel pasiunile întrunind toate celelalte condiții menționate anterior pentru sentimente: [+ complexitate], [+ stabilitate], [+ durabilitate]. Verbul reprezentativ al acestei subclase este *a* (*se*) *pasiona*, actualizabil ca atare la nivel de discurs sau prin sinonime ale acestuia (adesea, verbe „simple" cu... modificatori): *a* (*-i*) *plăcea / a iubi* ***foarte mult***, *a obseda / a fi obsedat de ceva / cineva, a tânji după ceva / cineva, a dori* ***cu disperare*** *pe cineva* etc. Cum rezultă şi din exemplele enumerate, pasiunile pot fi pozitive, nobile, constructive, dar şi negative.

În conformitate cu rezultatele analizei întreprinse de noi, putem stabili subclase distincte ale verbelor psihologice, care exprimă (în mod fundamental): a) dispoziții afective, b) afecte, c) emoții, d) sentimente şi e) pasiuni. În acelaşi timp, se cuvine să admitem caracterul „impur", hibrid, al unor astfel de subclase; altfel spus, nu putem vorbi – decât pentru un număr limitat de situații – despre verbe psihologice care sunt *exclusiv* de afect *vs* de sentiment etc. Aspectul menționat

[7] Şi din această perspectivă vom putea realiza disocierea față de *emoții*, care reprezintă trăiri mai elevate, în unele studii chiar recunoscându-se faptul că emoțiile oglidesc de fapt atitudinea / concepția individului față de realitate.

[8] O discuție detaliată în acest sens, cu exemple, apare într-una dintre contribuțiile citate la începutul intervenției noastre (v. Teleoacă, *Les verbes psychol*.).

BDD-A24764 © 2015 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 12:59:28 UTC)

pledează în sensul *unei polisemii aparte*, manifestate în limitele câmpului psihologic: unul şi acelaşi verb poate actualiza, în contexte diferite, semnificaţii subsumabile mai multor subclase.

În acest context, există, totuşi, anumite verbe care, graţie semanticii lor intrinsece, sunt incompatibile / puţin compatibile cu o categorie afectivă sau alta. De pildă, este mai greu să ne imaginăm că unităţi verbale precum *a* (*se*) *înfuria*, *a* (*se*) *mânia* sau chiar *a* (*se*) *îngrozi* – verbe punctuale – satisfac propriu-zis testul diagnostic al verbelor psihologice de sentiment (verbe durative prin excelenţă), deşi anumite verbe circumscrise acestei ultime categorii sunt apte să exprime contextual afectul.

Considerăm că relevanţă în înţelegerea şi interpretarea unor astfel de fapte ar putea avea o categorie gramaticală fundamentală pentru această clasă morfologică, anume categoria *timpului*. În acest context, aşa cum am putut constata, *afectului* i se asociază adesea *perfectul simplu* (deşi nu sunt excluse nici alte timpuri verbale), în timp ce *sentimentul* şi *pasiunea* par a fi incompatibile / mai puţin compatibile cu acest timp... momentan, tocmai în virtutea caracterului *durativ* implicat de aceste subcategorii afective.

Transpunând contexte psihologice, realizate sub semnul *pasiunii*, în enunţuri în interiorul cărora verbul lexicalizează un *afect*, atunci, de pildă, enunţuri precum *Îi* ***place la nebunie*** *pictura abstractă* sau ***Iubeşte cu pasiune*** *arta plastică* devin *Îi* ***plăcu la nebunie*** *pictura abstractă*, respectiv ***Iubi cu*** **pasiune** *arta plastică*. Acestea din urmă sunt receptate drept bizare într-un context comunicativ obişnuit, ele „găsindu-şi locul" exclusiv într-un cadru livresc, în speţă cel discursiv-narativ, nivel la care perfectul simplu funcţionează ca *temps du récit*. Acest gen de restricţii nu este valabil pentru alte categorii de verbe (cf. *a* (*se*) *îngrozi, a şoca* ş.a.), dat fiind că acestea sunt verbe *punctuale*, care se construiesc, deci, *adecvat, firesc* cu un timp *momentan*[9]. Cât priveşte cea de-a doua categorie (verbe de sentiment / pasiune „trecute" în categoria celor de afect), perfectul simplu este susceptibil de a exprima contextual nu doar „momentanul", ci şi „durativul", ceea ce echivalează cu a admite că acest timp al indicativului poate îndeplini, în limitele unui cadru discursiv specific (anume, cel narativ), inclusiv funcţia pe care o are oricare dintre celelalte timpuri ale indicativului, în condiţiile unei comunicări curente. Menţionăm în sensul celor afirmate enunţurile:

a) ***În acea clipă*** *o iubi nespus*;
b) ***Ani la rândul*** *o iubi cu aceeaşi pasiune*.

Dacă în cazul exemplului de sub a) perfectul simplu exprimă „momentanul" (în consecinţă, şi afectul) într-un cadru discursiv construit în jurul unui verb de sentiment / pasiune, în cazul celui de al doilea enunţ, valoarea durativă a perfectului

[9] Acceptăm observaţiile formulate *supra*, evident, cu rezervele impuse de situaţia aparte a perfectului simplu în româna actuală, un timp – aşa cum se ştie – a cărui arie de utilizare, în vorbirea curentă, este limitată la regiunea Olteniei.

BDD-A24764 © 2015 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 12:59:28 UTC)

simplu este susținută nu numai de construirea enunțului respectiv în jurul unui verb de sentiment / pasiune, ci şi de actualizarea unui modificator adverbial cu sens non-momentan, durativ.

La rândul său, categoria *dispozițiilor afective* manifestă o incompatibilitate flagrantă față de perfectul simplu. Să ne imaginăm cum ar fi receptat un enunț performat, în mod obişnuit, sub semnul *dispozițiilor afective* şi... transpus în planul *afectelor* propriu-zise. Substituind indicativul prezent din enunțul *Vremea posomorâtă de astăzi o* ***melancolizează*** *pe Maria* prin perfectul simplu, atunci va rezulta o structură limitată funcțional, circumscrisă mai exact cadrului livresc narativ: *Vremea posomorâtă de astăzi o* ***melancoliză*** *pe Maria*[10].

Aşa cum se va fi putut constata, în dezambiguizarea diferitelor valori / categorii afective ale verbelor, un rol important au şi *modificatorii / adjuncții verbali*, în ultimă instanță *adverbele* cu care unitățile verbale se construiesc şi a căror exprimare poate fi decisivă pentru interpretare. Aceştia sunt utili în realizarea unor disocieri inclusiv în situațiile în care categoria morfologică a timpului nu este suficient de relevantă în acest sens.

În concluzie, aspecte de genul celor prezentate în această primă parte a comunicării noastre, pot fi considerate, în ultimă instanță, ca fiind relevante (şi) pentru actualizarea unor cadre actanțiale, dar şi adjuncțiale specifice predicatelor psihologice. Evidențiem, în cele ce urmează, pe scurt, câteva dintre elementele ce pot susține afirmația formulată, urmând ca problema semnalată să fie aprofundată în viitoare contribuții.

a) Caracterul neprototipic al verbelor psihologice de stare, reflectat în imposibilitatea de definire a structurii evenimențiale respective drept structură cauzativă, implică definirea celui de-al doilea argument al verbului (OD) drept *țintă* (iar nu *stimulus*).

b) Caracterul moderat prototipic al verbelor psihologice cauzative este susținut prin aceea că, foarte adesea, inclusiv *stimulus-ul* (nu numai *experimentatorul*) este [– control]; rezultă de aici că primul argument al predicatului psihologic (subiectul) este, în foarte multe situații discursive, non-intențional, prin opoziție cu acelaşi argument al unui predicat non-psihologic, prin excelență [+ control].

c) Incompatibilitatea verbelor psihologice de stare cu satelitul [+ viteză] *repede / rapid* explică de ce această categorie de verbe psihologice nu poate avea (propriu-zis) drept adjunct un circumstanțial de mod cum este *repede / rapid* ş.a.

d) O serie de trăiri afective umane (mai) elevate (în speță, emoțiile, sentimentele şi pasiunile) nu sunt compatibile cu un experimentator (subiect sau obiect direct) [– uman]. Cu alte cuvinte, argumentele unui verb din această categorie (că este vorba despre un subiect sau un obiect direct + experimentator) trebuie să prezinte

[10] În acest fel, am putea spune că incongruitatea dintre timpul verbal şi valoarea semantică a adjunctului adverbial *astăzi,* specific prin excelență contextelor [+dispoziții afective], îşi găseşte o rezolvare la nivel discursiv.

BDD-A24764 © 2015 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 12:59:28 UTC)

trăsătura [+ animat], [+ uman]. În acest context, de pildă, doar omul este cel care *se poate demoraliza* sau *poate fi demoralizat*, care *se poate detesta* sau *poate fi detestat*, *se poate complexa* sau *poate fi complexat*, care *se poate căi* ş.a.m.d., în condiţiile în care fiinţa umană este singura care îşi poate proiecta propriile trăiri oarecum dincolo de sfera afectivă propriu-zisă, valorizându-le mai exact în relaţie cu o anumită conduită / atitudine / concepţie faţă de viaţă.

e) Anumite caracteristici ale proceselor afective descrise de verbele psihologice explică de ce anumite asocieri sunt (cel puţin teoretic) excluse. De pildă, caracterul spontan al evenimentelor interioare reprezentând afecte exclude (în principiu) asocierea verbului respectiv cu modificatori de tipul *deodată / brusc*, dar şi cu adjuncţi care exprimă desfăşurarea evenimentului în timp, cf. *timp îndelungat / îndelung / multă vreme*...: **Băiatul tresări **brusc / deodată // îndelung**... Vom avea ocazia de a aprofunda acest aspect în cea de a doua parte a lucrării de faţă, consacrată identificării implicaţiilor pe care semantica predicatului psihologic le are asupra cadrului adjuncţial.

4. IMPLICAŢII ALE SEMANTICII PREDICATULUI PSIHOLOGIC ASUPRA CADRULUI ADJUNCŢIAL

Reamintim că cercetarea noastră depăşeşte cadrul strict al tratării lexicografice, aceasta din urmă fiind coroborată cu studiul comportamentului predicatului psihologic în plan discursiv (cu referire în speţă la etapa actuală de evoluţie a limbii române), ceea ce implică o analiză mai complexă, anume semantico-pragmatică. În această perspectivă, cel puţin unele dintre aspectele susceptibile de a fi calificate drept „greşeli" în raport cu norma literară au putut fi reanalizate şi reconsiderate prin prisma unei abordări pragmatice. În aceeaşi ordine de idei, a fost posibilă identificarea unor *tendinţe* existente în româna contemporană, tendinţe ce privesc mai exact felul în care vorbitorul român actual percepe (la nivel enunţiativ) conţinutul intrinsec al unora dintre verbele psihologice ale limbii române şi, în acest context, estimarea şansei / neşansei unora dintre faptele lingvistice consemnate de a fi acceptate de normă şi de a accede, în ultimă instanţă, în sistemul limbii române.

Aşa cum remarcam anterior, baza de date valorificată în acest sens a fost furnizată de subclasa verbelor psihologice de mirare[11], care include, în ordine alfabetică următoarele lexeme[12]:

A CONSTERNA, A CONTRARIA, A SE CRUCI, A (SE) EPATA, A FRAPA, A (SE) INTRIGA, A (SE) MINUNA, A (SE) MIRA, A (SE) NĂUCI, A (SE) NEDUMERI, A SIDERA, A STUPEFIA, A SURPINDE, A (SE) ŞOCA, A (SE) UIMI, A (SE) ULUI.

[11] O discuţie detaliată a acestei subclase psihologice apare la Teleoacă (2014b).

[12] În cazul unora dintre lexemele verbale menţionate, utilizarea reflexivă este expresia unui fapt de limbă colocvial, iar nu literar (v., în acest sens, verbele *a* (*se*) *şoca, a* (*se*) *uimi şi a* (*se*) *ului*).

BDD-A24764 © 2015 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 12:59:28 UTC)

4.1. OPOZIȚIA „GRADUAL *VS* NON-GRADUAL”

Cele mai multe dintre unitățile lexicale aparținând paradigmei verbelor de mirare în limba română sunt marcate [+ intensiv], acestea incorporând în semantica lor intrinsecă semul superlativului. Este vorba despre următoarele zece verbe[13] mai mult de jumătate dintre acestea fiind neologice: *a consterna*, *a se cruci*, *a* (*se*) *epata, a frapa, a* (*se*) *minuna, a* (*se*) *năuci, a sidera, a stupefia, a* (*se*) *şoca* şi *a* (*se*) *ului*. Întrebarea care se naşte în mod firesc în acest context este *de ce limba a simțit nevoia de a marca această subarie conceptuală a* ‘*afectivului*’ *preponderent prin superlativ*? În ce măsură acest aspect poate fi înțeles (şi) în relație cu o anumită tendință spre expresivitate, în condițiile în care interpretăm marca intensivă ca fiind un indiciu al expresivității? Conceptul de ‘mirare’ implică oare, în conținutul său profund, un sem al ‘expresivității’ / ‘intensității’, cu alte cuvinte, putem vorbi despre o compatibilitate aparte între câmpul ‘mirării’ şi cel al ‘expresivității’? Nivelul discursiv pare a susține o astfel de ipoteză: performarea unor enunțuri exclamative (ca mijloace lingvistice de manifestare a ‘mirării’) prezintă un anume grad de relevanță în sensul celor afirmate.

Verbele de mirare neutre sub aspect gradual sunt în număr de cinci, acestea aparținând fondului lexical mai vechi al românei (*a* (*se*) *mira* şi *a* (*se*) *nedumeri*), dar şi unui strat neologic (*a contraria, a* (*se*) *intriga* şi *a surprinde*).

4.2. OPOZIȚIA „POZITIV *VS* NEGATIV *VS* NEUTRU”

„Neutralitatea” unităților lexicale incluse în paradigma ‘mirării’ este relativ modestă şi din punctul de vedere al conținutului propriu-zis, ceea ce poate constitui un alt argument în favoarea unei „selecții lexicale” guvernate de asemenea de criteriul expresivității. Astfel, numărul verbelor care ar putea fi considerate propriu-zis neutre este de doar două, anume *a* (*se*) *mira* şi *a surprinde* (de fapt, cele două verbe-parangon[14] / prototipice ale subclasei pe care o discutăm). În acest context, precizăm că structura „neutră” semantic a unui verb psihologic nu exclude posibilitatea ca verbul respectiv să cunoască, într-o anumită etapă de evoluție a unei limbi (în speță, în etapa modernă), o utilizare predilectă în aria semnificațiilor pozitive *vs* negative. Astfel, o serie de unități verbale, deşi susceptibile de a fi calificate drept neutre, apar în mod predilect în contexte puse fie sub semnul ‘pozitivului’ (cf. *a epata, a frapa, a uimi, a ului*), fie al ‘negativului’ (cf. *a se cruci*, *a* (*se*) *intriga*, *a* (*se*) *nedumeri*, *a sidera*, *a stupefia*), dovadă că uneori, contextual,

[13] Aceasta dacă facem abstracție de vb. *a* (*se*) *uimi* care – prin concurența făcută de o serie de verbe sinonime neologice profund conotate superlativ – pare a evolua în direcția „instalării” sale în paradigma verbelor de mirare neutre sub aspect gradual (v. şi *infra*, **4.3.**, observațiile noastre).

[14] Conceptul de ‘verb parangon’ apare, de pildă, la Mathieu (1995: 99 sq.; 1996–1997: 116 sq.). V., în acelaşi sens, şi Jackendoff (1983: 89; 1990: 78 sq.) sau Kleiber (1990: 127).

BDD-A24764 © 2015 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 12:59:28 UTC)

se simte nevoia de a preciza că verbul nu este utilizat cu accepția cea mai cunoscută, cea mai frecventă, anume în planul pozitiv / negativ al semnificațiilor, ci cu o accepție oarecum „atipică", ce poate fi, după caz, negativă sau pozitivă. Acestea şi sunt, de fapt, zonele susceptibile de a suferi o serie de transformări, care se pot solda cu anumite schimbări chiar la nivel de sistem.

Cu totul altfel se prezintă lucrurile în cazul unor verbe exclusiv negative / pozitive, situație în care asocierea cu unul dintre cei doi modificatori nu se realizează în scopul reliefării unei semnificații „atipice" (şi, implicit, al dezambiguizării la nivel semantic), ci, fie în sensul accentuării unui anumit conținut intrinsec (pozitiv sau negativ), deci în scop retoric-persuasiv, fie dintr-o anumită pedanterie lingvistică sau chiar în condițiile ignorării semnificației autentice a verbului respectiv, în aceste ultime două cazuri enunțurile rezultate fiind cel mai adesea ilustrative pentru fenomene de incorectitudine propriu-zisă. Poate fi relevant în sensul celor afirmate un verb precum *a şoca*, un verb de mirare negativ, pentru care am înregistrat pe internet atât ocurențe cu modificatorul *neplăcut* (cf. *M-a şocat* ***neplăcut***), cât şi cu adjunctul *plăcut* (cf. *M-a şocat* ***la modul plăcut***). În consecință, dacă în enunțul *M-a stupefiat* ***în mod plăcut***, modificatorul *plăcut* semnalează o utilizare atipică a verbului *a stupefia* (predominant negativ), în enunțul **M-a şocat* ***plăcut***, actualizarea aceluiaşi modificator este responsabilă de generarea unei *contradictio in adiecto*.

În limba română actuală, cu semnificații exclusiv pozitive se utilizează vb. *a* (*se*) *minuna,* în timp ce *a consterna*, *a contraria* şi *a şoca* sunt reprezentative prin excelență pentru lexicalizarea în arie semnificativă negativă.

În paradigma verbelor de mirare, sunt unități lexicale care se construiesc (explicit) în modul cel mai firesc cu modificatorii *plăcut / neplăcut* sau / şi *pozitiv / negativ*. Cel mai ilustrativ verb în acest sens este *a surprinde*: *M-a surprins* (***în mod***) ***plăcut*** *vs* (***în mod***) ***neplăcut***. Fără a fi propriu-zis condamnabile din perspectiva normei literare, enunțuri precum *M-a uimit* ***plăcut*** *vs* ***neplăcut****...* frizează artificialul, în timp ce altele sunt inadmisibile din aceeaşi perspectivă: **Acest fapt m-a mirat* ***plăcut*** *vs* ***neplăcut***. De altfel, şi exemplele de acest gen consemnate de noi pe internet apar cu totul sporadic. Nu este exclus ca tocmai statutul de verb prototipic pe care îl deține verbul *a* (*se*) *mira*, la nivelul paradigmei sinonimice delimitate, să explice aspectul menționat: fiind un verb vechi în limbă, foarte frecvent, care intră în mod constant în definiția semantică a celorlalte verbe din aceeaşi paradigmă, conținutul său semantic este pe deplin familiar vorbitorului de limba română, astfel încît acesta nu simte nevoia de a marca – în condițiile performării unui enunț – o accepție pozitivă / negativă / neutră. În acest context însă, ne-am putea întreba de ce verbul *a surprinde*, la rândul lui, un verb parangon / prototipic al subclasei verbelor psihologice de mirare, prezintă un comportament diferit comparativ cu *a* (*se*) *mira*? Un eventual răspuns ar putea fi oferit de faptul că *a surprinde* – spre deosebire de *a* (*se*) *mira* – este un verb polisemantic (inclusiv

BDD-A24764 © 2015 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 12:59:28 UTC)

în conformitate cu criteriile gramaticii funcțional-cognitive), prin urmare ataşarea explicită a unui modificator de acest gen venind în sprijinul semnificației psihologice cu care acesta este utilizat într-un anume context. Astfel, într-un enunț precum *L-a surprins **plăcut** pe Mihai* este exclusă lexicalizarea semnificației non-psihologice „a prinde pe cineva pe neaşteptate asupra unui fapt". În aceeaşi ordine de idei, enunțul *L-a surprins pe Matei* prezintă un anumit grad de ambiguitate, el putând fi interpretat a avea, în egală măsură, atât un conținut psihologic, cât şi unul non-psihologic.

4.3. TENDINȚĂ *VS* GREŞEALĂ, PRAGMATIC *VS* NORMATIV, UZ *VS* INFORMAȚIE LEXICOGRAFICĂ ÎN LIMBA ROMÂNĂ ACTUALĂ

Deşi, cum spuneam, cele mai multe dintre verbele incluse în discuția noastră, poartă marca superlativului, adesea, vorbitorul actual de română asociază acestor unități lexicale o serie de structuri superlative (care alcătuiesc, de fapt, cadrul adjuncțial al verbului respectiv), marcând astfel de două ori valoarea intensivă a lexemului verbal[15]. Exemplele deosebit de numeroase culese de pe internet ne îndreptățesc să considerăm acest fenomen ca fiind reprezentativ, de fapt, pentru o *tendință* a românei actuale. Nu însă de fiecare dată contextele respective pot fi şi validate; cu alte cuvinte, doar în anumite situații, astfel de utilizări se pot susține din perspectivă pragmatică, nevenind, în ultimă instanță, nici în contradicție flagrantă cu normele literare ale limbii actuale (a se vedea, în acest sens, *a frapa, a epata, a sidera, a stupefia* ş.a.).

Unele verbe marcate intensiv primesc o marcă redundantă de superlativ, însă exclusiv în câmp discursiv estetic. Este şi cazul verbului *a se minuna*, pentru care nu am consemnat decât astfel de ocurențe. Probabil că semantica intensivă a verbului *a se minuna*, termen din fondul lexical vechi al limbii române, este receptată mai pregnant comparativ cu a unor verbe sinonimice intensive care au statutul de neologisme în română (cf. *a epata*, *a frapa, a sidera, a stupefia* etc.). De asemenea, nu este exclus ca acelaşi aspect să se explice şi prin aceea că *a se minuna* este pus în relație cu substantivul *minune*, al cărui conținut intensiv este bine cunoscut şi... simțit; în consecință, semnificația religioasă a substantivului corespunzător verbului *a se minuna* trebuie să fi avut şi ea un rol important în acest sens. O astfel de relaționare (verb – substantiv) este mai precară în cazul altor

[15] Tendința de marcare redundantă a superlativului poate fi pusă în relație cu „nevoile" pragmatice ale mesajului respectiv şi ale enunțiatorului său: încercarea de a persuada, de a convinge cu orice preț, de a i se acorda credit. De multe ori, chiar adjectivul intensiv (corespunzător verbului), folosit ca atare, este reiterat, dar cu o marcă formală de superlativ, ca în exemplul: „Sunt *stupefiat*. Sunt ***absolut** stupefiat*". Mai mult, această tendință a fost semnalată, pentru etapa actuală a limbii române, chiar cu referire la substantiv, pentru care s-a discutat marcarea redundantă prin cumul de prefixoide cu aceeaşi valoare, fenomen denumit *supraprefixare* sau *pluriprefixare* (Ionescu 2003: 158).

BDD-A24764 © 2015 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 12:59:28 UTC)

verbe superlative (în speță, neologice) din câmpul conceptual al ‘mirării’; afirmația se verifică, de pildă, pentru *a frapa*, al cărui corespondent nominal, anume *frapare*, este puțin cunoscut, acesta utilizându-se în româna contemporană îndeosebi cu sens tehnic (cf. *fraparea vinurilor*).

O situație aparte cunoaşte verbul *a uimi* care, foarte adesea, prezintă în propriul cadru adjuncțial, structuri cu valoare superlativă. *A uimi* este practic „deposedat” de semele superlativului şi utilizat ca atare de către vorbitorul actual[16]. Un alt argument în acelaşi sens este furnizat şi de contextele din româna actuală în care verbului *a uimi* îi este asociat adjunctul *puțin*. Astfel, în procesul concret de utilizare a limbii, se manifestă posibilitatea unor „reorganizări” ale relației dintre termenii componenți ai unei paradigme sinonimice, aşa cum aceasta este reflectată de informația lexicografică.

Nu puține sunt situațiile în care vorbitorul actual aşază un modificator de tipul *puțin / puțintel*... pe lângă verbe intensive. Uneori, la originea unor astfel de construcții stă o anumită intenție stilistică, ca în exemplul *Mi-am epatat **puțintel** colegii*[17]. Sunt însă o serie de contexte în care asocierea respectivă este, după toate probabilitățile, rezultatul ignorării semnificației autentice a verbului respectiv (cf., de pildă, *M-a frapat **un pic***)[18]. În cazul unor verbe de mirare în mod evident orientate negativ, asocierea cu modificatorul *un pic / puțin*... are funcție discursiv-litotică, mai exact de atenuare a unui anumit aspect negativ din realitate. Poate fi elocvent în acest sens verbul *a şoca*, în contextul *M-a şocat **un pic***[19]. Nu este exclus ca aceeaşi valoare (litotică) să se actualizeze şi în exemplul *M-a uluit **puțin** absurditatea sistemului*, context în care *a ului* se decodează în sfera negativă de semnificații.

Aceeaşi redundanță se manifestă şi în ceea ce priveşte tendința vorbitorului actual al românei de a întări conținutul intrinsec (pozitiv sau negativ) al unui verb

[16] Nu este exclus ca o astfel de valorizare a vb. *a* (*se*) *uimi* să fi fost influențată prin „includerea” acestuia într-o paradigmă mai complexă a verbelor psihologice de mirare marcate +intensiv: *a şoca, a sidera, a stupefia, a se cruci* ş.a. Am putea vorbi în acest caz despre aşa-numita „capacitate asociativă” a cuvintelor, teoretizată de Blumenthal (2006: 24), pornind de la doctrina saussuriană. Este evident că, prin raportare la astfel de unități verbale, „intensitatea” unui verb precum *a* (*se*) *uimi* a fost percepută (pe bună dreptate) inferioară intensității implicate de celelalte verbe, în acest fel *a uimi* fiind „deposedat” de semele superlativului şi utilizat ca atare de către vorbitorul actual. Se verifică astfel şi în acest caz faptul că inovația lingvistică (semantică, în cazul de față) se impune a fi înțeleasă şi explicată în relație cu un aşa-numit „*network* paradigmatic” (Fisher 2011: 16 sq.). În acest context, procesul inovator presupune în primă instanță „reanaliza” unui anumit fenomen lingvistic (Traugott 2011: 25), însă numai mecanismele aferente actului enunțării / discursivizării sunt susceptibile de a oferi o explicație satisfăcătoare (De Smet 2009: 8; Id., 2012: 47; v. şi Fisher 2011: 15).

[17] În exemplul menționat, contextul mai amplu este cel care legitimează o astfel de interpretare.

[18] Observația formulată anterior este, de bună seamă, valabilă şi în acest caz.

[19] Aceeaşi funcție este admisă şi pentru corespondentele din alte limbi (romanice) ale rom. *un pic*, de pildă pentru fr. *un peu*, caracterizat drept un „modificateur atténuateur” (Negroni şi Marta 2003: 46 sq.).

BDD-A24764 © 2015 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 12:59:28 UTC)

psihologic de mirare prin exprimarea explicită a unuia dintre modificatorii *plăcut* vs *neplăcut*, ca de pildă în enunțurile: *M-a consternat **în mod neplăcut** / M-a contrariat **neplăcut*** etc. Contextul mai larg poate indica dacă este vorba despre o funcție stilistico-pragmatică a unor astfel de redundanțe sau, pur şi simplu, despre utilizarea în necunoştință de cauză a unui verb sau a altuia. În schimb, utilizarea cu adjunctul *plăcut* a unui verb de mirare exclusiv negativ (cf., de pildă, **M-a şocat **plăcut***) nu mai este validabilă printr-o eventuală interpretare... litotică, ci amendabilă, întrucât astfel de enunțuri încalcă principiile elementare ale logicii.

BIBLIOGRAFIE

SURSE

DCR II = *Dicționar de cuvinte recente* (Florica Dimitrescu), ediția a II-a, Bucureşti, Editura Logos, 1997.

DN = *Dicționar de neologisme* (Florin Marcu şi Constant Maneca), Bucureşti, Editura Academiei Române, 1986.

DEX = *Dicționar explicativ al limbii române*, ediția a II-a revăzută şi adăugită, Bucureşti, Editura Univers Enciclopedic, 1998.

DSA = *Dicționar sintactic argumental* (Ana-Maria Barbu, Verginica Barbu Mititelu, Blanca Croitor, Irina Nicula şi Carmen Vasile), lucrare în manuscris elaborată în cadrul proiectului CNCSIS nr.1156 / 2005.

MDN = *Marele dicționar de neologisme* (Florin Marcu), Bucureşti, Editura Saeculum, 2000.

NODEX = *Noul dicționar explicativ al limbii române*, Bucureşti, Editura Litera Internațional, 2002.

STUDII ŞI ARTICOLE

Blumenthal 2006 = Peter Blumenthal, „De la logique des mots à l'analyse de la synonymie", în *Langue française*, vol. 150, p. 14–31.

Bossong 1997 = Georg Bossong, „Le marquage de l'expérient dans les langues de l'Europe », în *Actance et Valence dans les langues de l'Europe*, Berlin, Jack Feuillet, p. 259–294.

Croft 1991 = William Croft, *Syntactic Categories and Grammatical Relations: The Cognitive Organization of Information*, Chigago and London, The University of Chicago Press.

Croft şi Cruse 2004 = W. Croft, D. Alan Cruse, *Cognitive Linguistics*, Cambridge University Press.

Croft 2012 = W. Croft, *Verbs. Aspect and Causal Structure*, Oxford, Oxford University Press.

Davidson 1969 = Donald Davidson, „The individuation of events", în Nicholas Rescher (ed.), *Essay in honor of Carl G. Hempel*, Dordrecht, Reidel, p. 216–234.

De Smet 2009 = H. De Smet, „Analysing reanalysis", în *Lingua* 119, p. 1728–1755.

De Smet 2012 = H. De Smet, „The course of actualization", în *Language* 88, p. 601–633.

Dik 1989 = Simon C. Dik, *The Theory of Functional Grammar*. *Part I*: *The Structure of the Clause*, Floris Publications, Dordrecht-Holland / Providence RI-USA.

Dowty 1989 = D. Dowty, „On the semantic content of the notion 'thematic role'", în G. Chierchia, B. Partee & R. Turner (éd.), *Property theory, type theory and natural language semantics*, Dordrecht, Reidel.

BDD-A24764 © 2015 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 12:59:28 UTC)

Hopper şi Thompson 1984 = Paul J. Hopper, Sandra A. Thompson, „The Discourse Basis for Lexical Categories in Universal Grammar", în *Language* 60.4, p. 703–752.
Fisher 2011 = O. Fisher, „Grammaticalization as analogically driven change?", în H. Narog, & B. Heine (ed.), *The Oxford Handbook of Grammaticalization*, Oxford, Oxford University Press, p. 31–42.
Negroni şi Marta 2003 = Garcia Negroni, Maria Marta, *Gradualité et réinterprétation*, Paris, Éditions L'Harmattan.
Ionescu 2003 = Raluca Ionescu, „Valori superlative ale prefixoidelor în limba română actuală. Utilizări cu baze substantivale", în *Aspecte ale dinamicii limbii române actuale*, Bucureşti, Editura Universităţii din Bucureşti, p. 151–162.
Jackendoff 1983 = Ray Jackendoff, *Semantics and cognition*, Cambridge, Mass.: MIT Press.
Jackendoff 1990 = Ray Jackendoff, *Semantic Structures*, Cambridge, Massaschutes, The MIT Press.
Kleiber, 1990 = Georges Kleiber, *La sémantique du prototype*, Paris, Presses Universitaires de France.
Lakoff 1987 = George Lakoff, *Women, Fire and Dangerous Things*, Chicago, University of Chicago Press.
Langacker 1987 = Roland W. Lankacker, *Foundations of cognitive grammar*, I: *Theoretical prerequisites*, Stanford, University Press.
Langacker 2008 = Ronald W. Langacker, *Cognitive Grammar*: *A Basic Introduction*, New York, Oxford University Press.
Lupşa şi Bratu 2005 = Elena Lupşa, Victor Bratu, *Manual de psihologie*, Ministerul Educaţiei şi Cercetării. *Online*: <http://www.slideshare.net/.../manual-psihologie-13524693>, p. 33–38, site consultat în aprilie 2013.
Manea 2001 = Dana Manea, *Structura semantico-stilistică a verbului românesc. Verbele psihologice*, Bucureşti, Editura Arhiepiscopiei Romano-Catolice de Bucureşti.
Mathieu 1995 = Yvette Yannik Mathieu, „Verbes psychologiques et interprétation sémantique", în *Langue française* no 105 : *Grammaire des sentiments*, Paris, Larousse, p. 98–106.
Mathieu 1996–1997 = Yvette Yannik Mathieu, „Un classement sémantique des verbes psychologiques", în *Cahier du CIEL, LADL &* LLI, Université Paris 7, p. 115–133.
Montaner 2004 = María Amparo Montaner, „La importancia de lo cognitivo en la clasificación de los verbos del español", în *Estudios de lingüística. El verbo*, p. 401–419. *Online*: https: // rua.ua.es dspace/.../1/ELUA_Anexo2_ 18.pdf, site consultat în august 2014.
Pavelcu 1969 = V. Pavelcu, *Din viaţa sentimentelor*, Bucureşti, Editura Enciclopedică Română.
Perrin 2008 = Loïc-Michel Perrin, „Approche cognitive et typologique de l'opposition verbes d'état versus verbes d'action", în *Verbum* XXX, 2–3, p. 221–241.
Stoica 2012 = Gabriela Stoica, *Afect şi afectivitate. Conceptualizare şi lexicalizare în româna veche*, Bucureşti, Editura Universităţii din Bucureşti.
Talmy 2000 = Leonard Talmy, *Toward a Cognitive Semantics*, volumes I and II, Cambridge, MIT Press.
Taoka 2000 = C. Taoka, *Aspect and argument structure in Japanese*, Manchester, University of Manchester.
Teleoacă 2014a = Dana-Luminiţa Teleoacă, „Verbele de mirare în limba română actuală: structura semantică a predicatului psihologic şi implicaţiile sale asupra cadrului adjuncţial", în Iulian Boldea (ed.), *Globalization and intercultural dialogue*: *multidisciplinary perspectives*, Tîrgu-Mureş, Editura Arhipelag, p. 380–391.

BDD-A24764 © 2015 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 12:59:28 UTC)

Teleoacă 2014b = Dana-Luminița Teleoacă, „Gradualitatea şi polaritatea verbelor (psihologice) de mirare sub aspect lexical şi de uz în limba română actuală”, în *Studii şi cercetări lingvistice*, LXV, 2, p. 189–204.

Teleoacă, *Les verbes psychol*. = Dana-Luminița Teleoacă, „Les verbes psychologiques en roumain : quelques repères théoriques pour une description sémantique dans la perspective de la grammaire cognitive”, studiu predat la *Revue roumaine de linguistique*.

Traugott 2011 = E. Traugott, „Grammaticalization and mecanisms of change”, în H. Narog, & B. Heine (ed.), *The Oxford Handbook of Grammaticalization*, Oxford, Oxford University Press, p. 19–31.

PSYCHOLOGICAL VERBS IN ROMANIAN: REFERENCES FOR A SYNTACTIC-SEMANTIC-PRAGMATIC DESCRIPTION FROM THE PERSPECTIVE OF COGNITIVE GRAMMAR

(Abstract)

In our research, the psychological verbs could be considered *moderately prototypical predicates*, taking into consideration three more prominent aspects: a) the *eminently spontaneous* feature of interior experiences lexicalised by means of lexical units included in this verb subclass (which, however, does not exclude on the whole the possibility of a stimulus to show control on the triggering of a certain affective experience); b) the exclusive particular situation of psychological verbs of state, whose event structure is not a properly causative one, since the *stimulus* corresponds in reality to the *target* and c) the proper impossibility of the state verbs to associate with the [+speed] satellite. In this context, we have defined the *causality* (in fact, the fundamental reference to establish the degree of *prototypicality* of a verb class) in a rather limited sense, by taking into account not only such parameters as [+dynamic], respectively [+change], but also the [+control] parameter. Just like *causality*, the so-called [+speed] satellite is a natural reference in the description / assignation of the prototypicality degree of different verb classes, considering that the ‘event’ is associated naturally to a certain progress ‘speed’.

In the second part of our work the analysis follows the way and degree to which the intrinsic semantic content of a psychological predicate influences a relevant adjunctial frame for both the gradual modifiers [in particular the adverb (*very, pretty*) *little* versus (*very, pretty*) *much*], and for the polarity modifiers [that is, positive versus negative versus neuter]. Our research exceeds the strict frame of a lexicographic analysis, the latter being complemented by the study of the psychological predicate behaviour at the discourse level (referring in particular to the current stage of Romanian language evolution), which implies a more complex analysis, that is, a semantic-pragmatic one. Following this perspective, at least some of the aspects classified as “mistakes” as far as the literary norms are concerned, will be “re-analysed” and “re-considered” within a pragmatic approach. Picking on the same idea, the identification of new tendencies in the contemporary Romanian language will be possible. These tendencies look deeper into the way the current Romanian speaker perceives- through the assertions they utter- the intrinsic content of some of the psychological verbs of the language, and, implicitly, of the chance / non-chance of certain linguistic facts to be accepted as norm and to enter, ultimately, the Romanian language system.

Cuvinte-cheie: verbe psihologice, verbe de mirare, cauzalitate, satelitul viteză, caracter prototipic moderat, cadru adjuncțial, tendință.

Keywords: psychological verb, wonder verbs, causality, speed satellite, moderately prototypical, adjunctial frame, tendency.

Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan – Alexandru Rosetti” al Academiei Române
Bucureşti, Calea 13 Septembrie nr. 13
danielateleoaca@gmail.com

BDD-A24764 © 2015 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 12:59:28 UTC)